

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์สุขภาพในเขตตรวจราชการสาธารณสุขที่ 6 ซึ่งประกอบด้วย 4 จังหวัด คือ จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดนครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง สถาบันวิจัยและพัฒนาสุขภาพภาคใต้ (ม.ป.ป.) ได้รวบรวมข้อมูลเพื่อสะท้อนภาวะสุขภาพ พบว่า ปี พ.ศ. 2551 จังหวัดชุมพรมีอัตราป่วยด้วยโรคมาลาเรีย 2.17 ต่อพันประชากร เป็นอันดับที่ 3 ของภาคใต้ และจังหวัดพัทลุง พบผู้ป่วยวัณโรคมีอัตราขาดยา มากกว่าร้อยละ 10 นอกจากนี้ในปี 2550 จังหวัดชุมพรยังพบผู้ป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกสูงเป็นอันดับที่ 2 ของประเทศ สำหรับผู้ป่วยโรคเรื้อรังพบว่ามีอัตราป่วยด้วยโรคเบาหวานสูงพบในจังหวัดชุมพร รองลงมาคือ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทั้งนี้ปัญหาสารเสพติดนั้นในปี พ.ศ. 2547 จังหวัดพัทลุง และจังหวัดนครศรีธรรมราช มีอัตราการบริโภคยาสูบในเพศชายเพิ่มขึ้น ส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอัตราการบริโภคยาสูบในเพศหญิงมากขึ้น เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามการพัฒนาศักยภาพด้านสุขภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการบริโภค ทำให้เกิดโรคเรื้อรังต่างๆเช่น โรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน มะเร็ง เป็นต้น รวมทั้งในปัจจุบันสังคมยังต้องเผชิญกับโรคอุบัติใหม่และอุบัติซ้ำที่เกิดขึ้นและมีแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว

การที่มีสภาพปัญหาดังกล่าว จึงทำให้โรงพยาบาลต้องทบทวนบทบาทและปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเอง โดยใช้แนวคิดโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลที่ไม่เพียงแต่ให้บริการทางการแพทย์และพยาบาลที่มีคุณภาพสูงแบบเบ็ดเสร็จเท่านั้น แต่พัฒนาภาพลักษณ์องค์กรที่รวมจุดเน้นเรื่องการส่งเสริมสุขภาพเข้าไว้ด้วยกัน โดยพัฒนาโครงสร้างและวัฒนธรรมองค์กรด้านส่งเสริมสุขภาพ อาทิ บทบาทการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของผู้ป่วยและบุคลากร

โรงพยาบาลทุกคน (นันตา อ่วมกุล 2008: 17) ซึ่งประเทศไทยเริ่มมีการดำเนินการเกี่ยวกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพอย่างจริงจังภายหลังการประชุมที่ประเทศเวียดนาม เมื่อพ.ศ.2540 โดยกระทรวงสาธารณสุขเริ่มทดลองในโรงพยาบาล 24 แห่ง (กรมอนามัย 2545) ได้กำหนดมาตรฐานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพขึ้น สำหรับโรงพยาบาลชุมชนในเขตตรวจราชการสาธารณสุขที่ 6 นั้น ได้มีการดำเนินการเกี่ยวกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพจำนวน 55 แห่งคิดเป็นร้อยละ 100 (หนังสือกระทรวงสาธารณสุข 2554) และมีการประเมินตามมาตรฐานโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพทุก 3 ปี

จากศูนย์อนามัยเขตที่ 11 ในจังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานีและจังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนจังหวัดพัทลุงนั้นมีการประเมินโดยศูนย์อนามัยเขตที่ 12

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ส่งผลต่อวิชาชีพการพยาบาลต้องกำหนดแนวทางการจัดการเรื่องสุขภาพของประชาชนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ต้องมีการปรับตัวในหลายด้านที่สำคัญ เช่นด้านวิถีคิดในการสร้างบริการในรูปแบบบริการเชิงรุก เพื่อสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและการเจ็บป่วย มีการให้สุขศึกษาโดยใช้กลยุทธ์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ ให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารด้านสุขภาพแก่ประชาชน มีบทบาทในการบริหารจัดการ เป็นผู้นำสุขภาพ (ขนิษฐา นันทบุตร และคนอื่นๆ 2548: 8) ซึ่งสอดคล้องกับสภาการพยาบาลในฐานะ ที่เป็นองค์กรวิชาชีพได้กำหนดสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพ ตามพระราชบัญญัติวิชาชีพการพยาบาลและผดุงครรภ์ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสภาการพยาบาลในการประชุมครั้งที่ 4/2552 เมื่อวันที่ 24 เมษายน 2552 จึงได้ออกประกาศ กำหนดสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพด้านการปฏิบัติการพยาบาลและการผดุงครรภ์ ต้องมีความรู้ความสามารถในการสร้างเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรค โดยมีสาระสำคัญ คือ มีความรู้ในหลักการกลยุทธ์ และกลวิธีในการสร้างเสริมสุขภาพ การสร้างเสริมพลังอำนาจ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และสามารถดำเนินการสร้างเสริมสุขภาพ การป้องกันโรคและความเจ็บป่วยในผู้ป่วย ผู้ใช้บริการทุกวัย ทั้งสุขภาพดีอยู่ในภาวะเสี่ยง และเจ็บป่วย เพื่อให้สามารถดูแลพึ่งตนเองได้ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว กลุ่มคนและชุมชน นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (2552) จัดทำมาตรฐานกำหนดตำแหน่งสายงานพยาบาลวิชาชีพ ได้กำหนดหน้าที่และ ความรับผิดชอบหลักโดยมีลักษณะงานที่ปฏิบัติในด้านการปฏิบัติการ ส่งเสริม ป้องกัน ดูแลรักษา ฟื้นฟูสุขภาพประชาชน หรือ การบริการอื่นๆ ทางด้านสุขภาพที่เป็นปัญหาเฉพาะพื้นที่ เพื่อสุขภาพที่ดีของประชาชน ดังนั้นสมรรถนะของพยาบาลวิชาชีพจึงมีความสำคัญในการปฏิบัติการพยาบาลในการสร้างเสริมสุขภาพ

สมรรถนะเป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะอื่นๆ ที่ทำให้บุคคลสามารถสร้างผลงานได้โดดเด่นในองค์กร (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน 2552: 3) ซึ่งศิริรัตน์ จูมจะนะ (2550) ได้ศึกษาองค์ประกอบของสมรรถนะการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลชุมชน เขตตรวจราชการที่ 8 พบว่าสมรรถนะการส่งเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลชุมชน มี 8 องค์ประกอบ คือ 1) สมรรถนะการบริหารจัดการการส่งเสริมสุขภาพ 2) สมรรถนะการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการส่งเสริมสุขภาพ 3) สมรรถนะการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงการส่งเสริมสุขภาพ 4) สมรรถนะการปฏิบัติการพยาบาลเพื่อการป้องกันสุขภาพ 5) สมรรถนะการประเมินสุขภาพกลุ่มเสี่ยง 6) สมรรถนะการจัดการเรียนรู้การดูแลสุขภาพ 7) สมรรถนะการพิทักษ์สิทธิ์ และเคารพ

ความเชื่อส่วนบุคคล 8) สมรรถนะการกำหนดเชิงนโยบายการส่งเสริมสุขภาพ จะเห็นได้ว่าพยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชนต้องมีความรู้ความสามารถในการให้บริการสุขภาพของประชาชน และการให้บริการเชิงรุกทั้งในโรงพยาบาลและชุมชน

โรงพยาบาลชุมชนจัดเป็นโรงพยาบาลที่รัฐจัดให้เพื่อกระจายงานบริการออกสู่ชุมชน โดยจัดให้มีโรงพยาบาลประเภทนี้ครอบคลุมทุกอำเภอ งานบริการในโรงพยาบาลชุมชนครอบคลุมการส่งเสริม ป้องกันโรค การตรวจและรักษาเบื้องต้น พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชนมีการปฏิบัติบทบาทด้านบริการสุขภาพประกอบด้วยบทบาทด้านปฏิบัติการพยาบาล บทบาทด้านการบริหารจัดการ และบทบาทด้านวิชาการ (อุษนันท์ อินทมาศน์ 2546) ในการปฏิบัติบทบาทดังกล่าวนี้ พยาบาลวิชาชีพต้องมีความรู้ความสามารถด้านการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งสมรรถนะของบุคคลไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นผลมาจากการศึกษาอบรมและประสบการณ์สมรรถนะของผู้ปฏิบัติงานแต่ละวิชาชีพย่อมไม่เหมือนกัน และแม้แต่สมรรถนะของผู้ปฏิบัติงานในวิชาชีพเดียวกัน แต่หากมีความแตกต่างในด้านบริบทของสภาพการณ์ และตำแหน่งงาน สมรรถนะในงานย่อมแตกต่างกัน (บุญใจ ศรีสถิตยัณรากร 2551: 213) และการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจเป็นกลวิธีที่จะช่วยให้องค์กรดำเนินงานได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ รวมทั้งยังเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองที่จะทำงานได้สำเร็จ (อารีย์วรรณ อ่วมตานี 2550)

จากความสำคัญของประเด็นข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาถึงระดับสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพ ปัจจัยส่วนบุคคล และการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจที่มีอิทธิพลต่อสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลชุมชน เขตตรวจราชการ- สาธารณสุขที่ 6 เพื่อนำผลจากการศึกษาเป็นข้อมูลให้ผู้บริหารทางการพยาบาลได้มีการพัฒนาสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพ และส่งเสริมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพ ให้พยาบาลวิชาชีพปฏิบัติงานอย่างเต็มความรู้ ความสามารถ มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งนำมาวางแผนเพื่อพัฒนาวิชาชีพให้ก้าวหน้าต่อไป

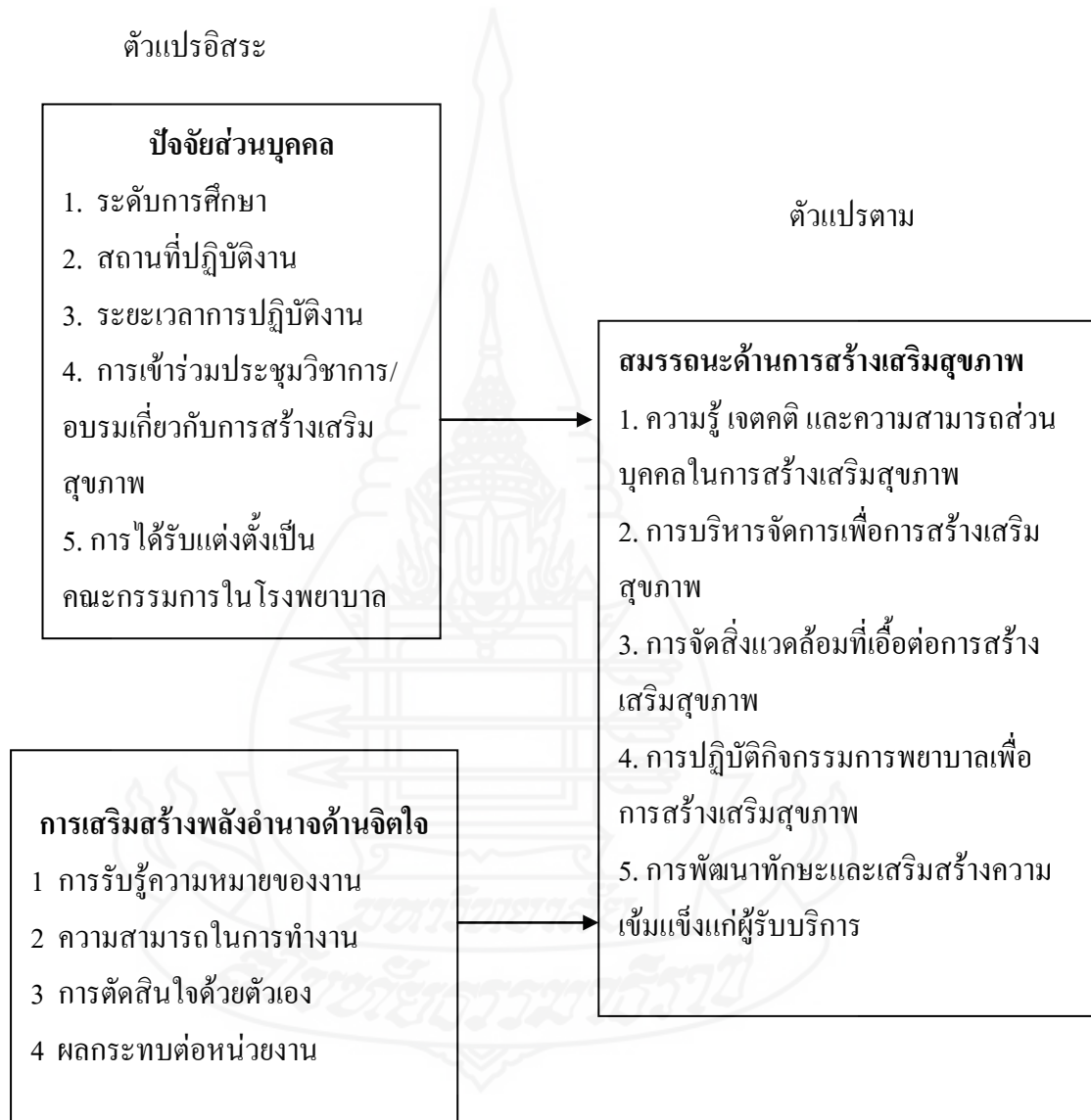
2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาระดับสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพ
โรงพยาบาลชุมชน เขตตรวจราชการสาธารณสุขที่ 6

2.2 เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยส่วนบุคคล และการเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจต่อสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลชุมชน
เขตตรวจราชการสาธารณสุขที่ 6

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากการทบทวน เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แสดงเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

4. ขอบเขตงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ประชากรที่ศึกษาคือ พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานใน งานห้องคลอด งานห้องผ่าตัด งานผู้ป่วยนอก งานผู้ป่วยใน งานอุบัติเหตุและฉุกเฉิน ในโรงพยาบาลชุมชน เขตตรวจราชการสาธารณสุขที่ 6 ประกอบด้วย จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัด นครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และปฏิบัติงานพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลชุมชนมีระยะเวลา ตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป โดยเก็บรวบรวมข้อมูล ระหว่างวันที่ 1 เมษายน -30 เมษายน 2554

5. นิยามศัพท์เฉพาะ

5.1 โรงพยาบาลชุมชน หมายถึง สถานบริการสาธารณสุขระดับอำเภอที่สามารถรับ ผู้ป่วยไว้รักษาในสถานบริการ มีขนาดเตียงระหว่าง 10-150 เตียง สังกัดกระทรวงสาธารณสุข ใน เขตตรวจราชการสาธารณสุขที่ 6 ประกอบด้วย จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัด นครศรีธรรมราช และจังหวัดพัทลุง

5.2 ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึงคุณลักษณะของพยาบาลวิชาชีพ ดังต่อไปนี้

5.2.1 ระดับการศึกษา หมายถึง การศึกษาขั้นสูงสุดด้านพยาบาลศาสตร์ ได้แก่ ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า หลักสูตรการพยาบาลเฉพาะทางสาขาต่างๆ ปริญญาโท

5.2.2 สถานที่ปฏิบัติงาน หมายถึง สถานที่หรือหน่วยงานที่ปฏิบัติงานประจำ ของ พยาบาลวิชาชีพ แบ่งเป็น งานผู้ป่วยนอก งานอุบัติเหตุและฉุกเฉิน งานผู้ป่วยใน งานห้องคลอด งานห้องผ่าตัดและหมุนเวียนปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

5.2.3 การเข้าร่วมประชุมวิชาการ/อบรมเกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึง การที่พยาบาลวิชาชีพเข้าร่วมประชุมวิชาการ/อบรมในเรื่องที่เกี่ยวกับ การสร้างเสริมสุขภาพ การ ป้องกันโรค การฟื้นฟูสภาพ และการดูแลผู้ป่วยโรคต่างๆ

5.2.4 การได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการในโรงพยาบาล หมายถึง การที่ พยาบาลวิชาชีพได้รับแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการต่างๆในโรงพยาบาล ได้แก่คณะกรรมการ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ คณะกรรมการให้คำปรึกษาด้านสุขภาพ คณะกรรมการสุศึกษา ประชาสัมพันธ์ คณะกรรมการพัฒนาคุณภาพ

5.3 การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจหมายถึง การที่พยาบาลวิชาชีพได้รับการเสริมสร้างแรงจูงใจในการทำงาน รู้สึกมีคุณค่า รู้สึกถึงความสามารถของตน และความมั่นใจถึงความสามารถในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จ แบ่งเป็น

5.3.1 การรับรู้ความหมายของงาน (Meaning) หมายถึงการที่พยาบาลวิชาชีพให้คุณค่ากับเป้าหมายของงาน ความต้องการบทบาทในงานที่สอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพ ทำให้รู้สึกว่าการที่ทำงานนี้ทำอยู่มีความหมายสำคัญและมีความหมายต่อตนเอง

5.3.2 ความสามารถในการทำงาน (Competency) หมายถึงการที่พยาบาลวิชาชีพรับรู้ว่าคุณสมบัติทักษะ และความสามารถ ทำงานได้ประสบความสำเร็จ

5.3.3 การตัดสินใจด้วยตัวเอง (Self-determination) หมายถึงการที่พยาบาลวิชาชีพมีอิสระในการตัดสินใจคิดริเริ่มสร้างสรรค์งานได้ และควบคุมการทำงานที่ได้รับมอบหมายด้วยตนเอง

5.3.4 ผลกระทบต่อหน่วยงาน (Impact) หมายถึงการที่พยาบาลวิชาชีพรับรู้ว่าคุณสมบัติของตนเองมีส่วนทำให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กร

5.4 สมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความสามารถของพยาบาลวิชาชีพเกี่ยวกับความรู้ เจตคติ และความสามารถ ในการปฏิบัติการพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสามารถในการทำกิจกรรมตามกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพบุคคล ครอบครัว ชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเองได้ในภาวะปกติ และภาวะเจ็บป่วย รวมทั้งการป้องกันโรค และภาวะเสี่ยงต่อความเจ็บป่วย โดยมีเป้าหมายที่การมีสุขภาพดีทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและจิตวิญญาณ ประกอบด้วยสมรรถนะ 5 ด้าน คือ

5.4.1 สมรรถนะด้านความรู้ เจตคติ และความสามารถส่วนบุคคลในการสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึง การแสดงออกด้านพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพ ถึงความรู้ ความสามารถ และเจตคติของตนเองเกี่ยวกับนโยบายสร้างเสริมสุขภาพ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างเสริมสุขภาพ

5.4.2 สมรรถนะด้านการบริหารจัดการเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึงการแสดงออกด้านพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพถึงการทำงานเป็นทีม การวางแผน และการสร้างเครือข่ายการสร้างสุขภาพ

5.4.3 สมรรถนะด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึง การแสดงออกด้านพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพถึงการจัดสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันอันตราย สร้างความปลอดภัยและเพื่อสร้างการเรียนรู้การดูแลสุขภาพของผู้รับบริการ ผู้ป่วยและประชาชน

5.4.4 สมรรถนะด้าน การปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ หมายถึง การแสดงออกด้านพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพถึงการนำวิธีต่างๆที่เกี่ยวกับการสร้างเสริมสุขภาพ เช่น การให้ความรู้ การให้คำปรึกษา การใช้หลัก Universal precaution การค้นหาปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ การป้องกันโรค รวมถึงการช่วยเหลือส่งต่อผู้รับบริการ

5.4.5 สมรรถนะด้านการพัฒนาทักษะและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ผู้รับบริการ หมายถึง การแสดงออกด้านพฤติกรรมของพยาบาลวิชาชีพถึงการสร้างเสริมสนับสนุน หรือเพิ่มความสามารถให้ผู้รับบริการ ผู้ป่วยและครอบครัว เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางสุขภาพ สร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพตนเอง การเคารพและพิทักษ์สิทธิผู้รับบริการ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 เพื่อเป็นแนวทางต่อผู้บริหารทางการพยาบาลสามารถนำผลการวิจัยมาใช้ในการบริหารบุคลากรทางการพยาบาล เช่น การมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถ หรือ การเสริมสร้างพลังอำนาจด้านจิตใจ และการเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาสมรรถนะด้านการสร้างเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพ

6.2 เพื่อให้ผู้บริหารทางการพยาบาลสามารถใช้เป็นแนวทางการพัฒนาสมรรถนะและบทบาทการสร้างเสริมสุขภาพของพยาบาลวิชาชีพให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้รับบริการ ครอบครัว ชุมชนและสังคม